

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ**Koncepcja etyki fenomenologicznej Paola Valoriego
Studium analityczno-krytyczne**

Przedmiotem rozprawy były poglądy etyczne włoskiego filozofa Paola Valoriego (1919-2003), jednego z ważniejszych przedstawicieli fenomenologii we Włoszech. Głównym celem badań była rekonstrukcja zaproponowanej przez niego koncepcji etyki fenomenologicznej, z uwzględnieniem kontekstu historyczno-filozoficznego, oraz jej analiza krytyczna.

Nie przeprowadzono do tej pory kompleksowych badań nad poglądami Valoriego. Jego myśl jest aktualnie mało rozpowszechniona we Włoszech, mimo że w przeszłości teksty omawianego filozofa zawarte w głównych dziełach doczekały się w sumie kilkudziesięciu recenzji opublikowanych nie tylko we włoskich periodykach naukowych, ale również we Francji, Belgii, Hiszpanii, Stanach Zjednoczonych Ameryki i Kanadzie. W Polsce natomiast jego poglądy pozostają niemal nieznanne.

Analizy przeprowadzone w pierwszym rozdziale pokazały, że poglądy Husserla znalazły zwolenników i komentatorów we Włoszech później niż w innych krajach, co było spowodowane silnym oddziaływaniem idealizmu, który hamował przenikanie tam innych koncepcji. Pierwsze teksty dotyczące fenomenologii były publikowane w latach dwudziestych, początek żywszego zainteresowania miał miejsce od lat trzydziestych, natomiast druga fala fenomenologii włoskiej rozpoczyna się od lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych. Valori był jedną w ważnych postaci tego okresu, działał czynnie w środowisku fenomenologicznym, jego praca z 1959 roku na temat metody fenomenologicznej była jednym z pierwszych całościowych opracowań poglądów Husserla we Włoszech, a oprócz niej opublikował wiele innych tekstów na temat fenomenologii. Z tego powodu zalicza się go do głównych przedstawicieli fenomenologii włoskiej, mimo że tworzył kilkadziesiąt lat po śmierci Husserla. Uzupełnieniem analiz zawartych w pierwszym rozdziale było omówienie dalszego rozwoju badań fenomenologicznych od lat siedemdziesiątych do chwili obecnej.

Drugi rozdział poświęcony był rozumieniu metody fenomenologicznej przez Valoriego. Badał on z jednej strony rozwój historyczny myśli Husserla, z drugiej jej strukturę metodyczną, analizując najważniejsze zagadnienia jego filozofii: filozofia jako nauka ścisła, problem początku filozofii, oczywistość, prawda, intuicja ejdetyczna, analiza intencjonalna, *epochè*, intersubiektywność, solipsyzm. Jednakże punktem centralnym analiz Valoriego jest pytanie

T.M.

o stosunek fenomenologii do ontologii. Uważał on, że metoda fenomenologiczna, bardzo sprawna w analizie relacji intencjonalnej, okazuje się nieefektywna w specyficznej problematyce ontologicznej. Stąd zastanawia się, czy metoda Husserla wyklucza, ignoruje czy zakłada ontologię. Uznanie, że fenomenologia w istocie zmierza do ontologii, pozwala mu na rozważenie, jakimi cechami powinna charakteryzować się ontologia wynikająca z założeń fenomenologii i na niej oparta.

Porządek badań podjętych w trzecim rozdziale wyznaczyły kroki analizy doświadczenia moralnego w zaproponowanej przez Valoriego koncepcji etyki. Analiza ta przebiega w jego ujęciu w czterech krokach. Pierwszy to określenie faktu moralnego przy pomocy nauk o człowieku. Drugi krok to fenomenologiczna analiza doświadczenia moralnego, która jest wiodącym momentem podjętych przez niego badań, ale okazuje się niewystarczająca do ujęcia całości życia moralnego człowieka. Stąd, konieczne jest przejście do trzeciego kroku, który wyznacza poszukiwanie fundamentu ontologicznego uzyskanych wyników. W ten sposób analiza osiąga kres z filozoficznego punktu widzenia, ale może być kontynuowana na gruncie teologii moralnej, co jest dodatkowym, czwartym krokiem w koncepcji.

Ostatni rozdział rozprawy był poświęcony zagadnieniom dyskusyjnym. Na początku zostało bliżej określone, jak koncepcja etyki Valoriego wpisuje się w nurt etyki fenomenologicznej oraz zostało pokazane, że jest to ujęcie oryginalne, zwłaszcza wobec poglądów Husserla i Schelera. Z wielu zagadnień poruszanych przez Valoriego szczegółowej analizie zostały poddane dwie sprawy. Po pierwsze, została zbadana propozycja poszerzenia zakresu doświadczenia, która jest charakterystyczna dla fenomenologii, lecz wobec której wysuwane są liczne zarzuty. Zostało pokazane, w jaki sposób Valori rozumie doświadczenie, zwłaszcza doświadczenie moralne. Po drugie, przeprowadzono analizę ujęcia wartości moralnej, które to zagadnienie jest centralne dla etyki w tradycji fenomenologicznej. Pozwoliło to na pokazanie, że poglądy Valoriego mogą być uznane za rozwiązanie niektórych problemów będących słabymi punktami etyki fenomenologicznej.

W toku przeprowadzonych dociekań okazało się, że jeśli upraszczając, można powiedzieć, że Karol Wojtyła, a za nim Tadeusz Styczeń, chcieli uzupełnić tomizm o fenomenologię, to Valori chciał uzupełnić fenomenologię o system metafizyczny. Nie mówił on, że chodzi o metafizykę klasyczną, ale jego propozycja ontologii ufundowanej na fenomenologii posiada wiele cech zbliżonych z tą propozycją. Wniosek ten jest o tyle ciekawy, że jest bardzo mało prawdopodobne, że w latach sześćdziesiątych i na początku lat siedemdziesiątych Valori z jednej strony, a Wojtyła i Styczeń z drugiej strony, znali nawzajem swoje poglądy. Można zatem mówić o paralelizmie włoskiego i polskiego odczytania myśli Husserla i zastosowania jej do badania moralności.

W rozdziale tym pokazano również, że koncepcji Valoriego można postawić szereg zarzutów, w szczególności tych stawianych tradycyjnie zarówno metodzie fenomenologicznej, jak i etyce materialnej: Co właściwie jest przedmiotem analizy fenomenologicznej? Czy ujmuje ona rzeczywistość realną, czy raczej jej przedstawienie w świadomości? Jaki jest status ontologiczny wartości? Czy istnieją one realnie, idealnie, intencjonalnie, czy w jeszcze inny sposób? Jaki jest status ontologiczny osoby? Czym jest godność człowieka? Jaka jest jej definicja? Valori jest świadomy trudności związanych z redukcją fenomenologiczną, wzięciem w nawias danych nastawienia naturalnego, zdaje sobie sprawę z licznych aporii dotyczących wartości i próbuje je rozwiązać w sposób oryginalny, choć, jak zostało pokazane, nie w każdym wypadku wystarczający. Nie porusza również szerzej definicji godności ani statusu ontologicznego osoby. Dyskusyjna jest przyjmowana przez niego aktualistyczna koncepcja osoby oraz proporcjonalistyczne stanowisko w sprawie aplikacji godności osoby jako normy w konkretnych sytuacjach moralnych.

Ostatni paragraf czwartego rozdziału poświęcony był postulatowi badań interdyscyplinarnych. Pokazano, że Valori modyfikuje fenomenologiczną zasadę bezzałożeniowości w kierunku interdyscyplinarności. Dla omawianego filozofa bezzałożeniowość to konkretnie brak założeń metafizyki klasycznej w porządku epistemologicznym, gdyż rozpoczęcie od ustanowienia systemu zamyka możliwość dialogu. Takie ujęcie jest zatem drogą umożliwiającą dyskusję z innymi poglądami. Co więcej, bezzałożeniowość zdefiniowana w opisany sposób oznacza, że w punkcie wyjścia tło dla analizy fenomenologicznej stanowią wyniki nauk o człowieku, takich jak socjologia, psychologia empiryczna, psychoanaliza, psychiatria, analiza lingwistyczna, antropologia kulturowa i strukturalna, semantyka, etnologia, zwłaszcza zachowań i idei moralnych, ekonomia polityczna, politologia czy religioznawstwo. Analiza powinna być następnie dopełniona uzasadnieniem ontologicznym, przy wzięciu pod uwagę błędnych rozwiązań racjonalizmu, zwłaszcza Kanta, kontynuowanego w idealizmie, kolektywizmie, zwłaszcza marksizmu oraz egzystencjalizmu. Ostatnim etapem może być również włączenie do analizy tez teologii moralnej. W toku przeprowadzonych analiz pokazano, że takie podejście Valoriego jest jedną z oryginalnych modyfikacji metody fenomenologicznej i zasługuje na szczególną uwagę.

Jednym z aspektów prowadzonych badań było również opracowanie pełnej bibliografii tekstów Valoriego. Pozostawił on po sobie kilka książek, kilkadziesiąt artykułów i fragmentów prac zbiorowych, w tym wstępy do książek, hasła encyklopedyczne i słownikowe, głosy w dyskusjach, a także kilkadziesiąt recenzji. Pełna bibliografia, uporządkowana chronologicznie, podana jest w aneksie do niniejszej pracy.

Tymoteusz Markowski